

dolu, 930'da (1524) Rumeli kazaskeri oldu. On beş yıl kadar süren Rumeli kazaskerliği sırasında dönemin bazı önemli olaylarına karıştı. Vezîriâzam Pîrî Mehmed Paşa aleyhine, vezîriâzam olmak isteyen Hain Ahmed Paşa'nın tertibiyle, Mısır'dan vaktiyle sürülenlerden rüşvet alıp gitmelerine izin verdiği yolunda yapılan şikâyetleri teftişle görevlendirildi. Kaynakların belirttiğine göre Hain Ahmed Paşa taraftarı olan Muhyiddin Çelebi bu soruşturmada adaletsiz davranmış ve teftişi Pîrî Mehmed Paşa'nın aleyhine sonuçlandırmıştı. Pîrî Mehmed Paşa'nın hizmetinde bulunmuş olan Celâl-zâde Mustafa Çelebi bu olay dolayısıyla, Muhyiddin Çelebi'nin zulüm ehline tâbi olarak "nakd-i adli zâyi ettiğini" yazar. Ancak bu iktidar mücadelesinde Hain Ahmed Paşa'nın uzaklaştırılıp vezîriâzamlık makamına Makbul İbrâhim Paşa'nın tayinini desteklediği anlaşılan Muhyiddin Çelebi, daha sonra Molla Kâbız olayındaki yetersizliği sebebiyle İbrâhim Paşa'nın ve padişahın gazabına uğradıysa da görevini sürdürdü. Fakat Molla Kâbız'ın iddialarını Anadolu kazaskeri Kâdirî Çelebi ile birlikte şer'î olarak reddet-

me hususunda yetersiz kalmaları Muhyiddin Çelebi'nin prestijini çok sarstı. Devrin kaynaklarında her iki kazaskeri şer'î meselelerdeki bilgisizliklerinden dolayı suçlayıcı ifadeler yer alır. Celâl-zâde, onun hasep nesep yoluyla ve bazı kimselere dayanarak bu makama geldiği suçlamasında bile bulunur (*Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 173^a).

Muhyiddin Çelebi İbrâhim Paşa'nın katlinden sonra yerine geçen Ayas Paşa ile anlaşmazlığa düştü. Ayas Paşa Körfez seferi sonrası Serez'de iken onu günlük 150 akçe ile emekliye ayırdı (12 Ekim 1537). Daha sonra hacca giden Muhyiddin Çelebi'nin hac dönüşü emekli maaşını 200 akçeye yükseltildi. Bu arada Vezîriâzam Ayas Paşa'nın vefatı ile (1539) yeniden nüfuzunu arttırmaya başladı. 949'da (1543) Abdülkâdir Hamîdî Çelebi'nin yerine şeyhülislâm oldu. İki yıl on ay bu makamda kaldıktan sonra yaşlılığı sebebiyle ve kendi arzusuyla görevinden ayrıldı. 26 Zilkade 954'te (7 Ocak 1548) vefat etti ve Eyüpsultan'da Küçük Emîr Efendi'nin yanına defnedildi.

Muhyiddin Çelebi'nin şiirlerinde Muhyî mahlasını kullandığı divanı ile (Süley-

maniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 772), Şeyhülislâm Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin mest üzerine mesh konusunda ulemânın bilinen görüşlerine aykırı olarak verdiği fetvaya karşı Kanûnî Sultan Süleyman'ın isteği üzerine kaleme aldığı *Risâle fî cevâzî'l-mesh 'ale'l-huffeyn* adlı eseri (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3710/10-11; Âşir Efendi, nr. 459/31; Kasıdecizâde, nr. 710/13-14) dışında muhtelif kitaplara şerh ve haşiyeler yazdığı kaynaklarda belirtilmektedir. Ancak gerek bu kütüphanelerde gerekse kütüphane kataloglarında bazı yazmaların üstünde müellif olarak aynı aileden başka âlimlerin adı geçtiğinden bu konuda kesin bir hükme varılabilmek için esaslı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

BİBLİYOGRAFYA:

Sehî, *Tezkire*, s. 29-30; Celâl-zâde, *Tabakâtü'l-memâlik*, vr. 110^a, 173^a, 201^a; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 119^{ab}; Mahmüd el-Kefevî, *Ketâ'ibü'l-â'lâmî'l-ahyâr min fukahâ'î mezhebî'n-Nu'mân el-muhtâr*, Süleymaniye Ktp., Reisülküttâb, nr. 690, vr. 394^{ab}; Latîfî, *Tezkire*, s. 307; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 200, 387-389; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, I, 89; *Devhatü'l-meşâyih*, s. 23; Leknevî, *el-Feavâ'idü'l-behiyye*, s. 183; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 367-375; Danışmend, *Kronoloji*, II, 95-96, 432-433; R. C. Repp, *The Mufti of Istanbul*, Oxford 1986, s. 263-272; J. R. Walsh, "Fenârî-zâde", *EJ²* (Ing.), II, 879.

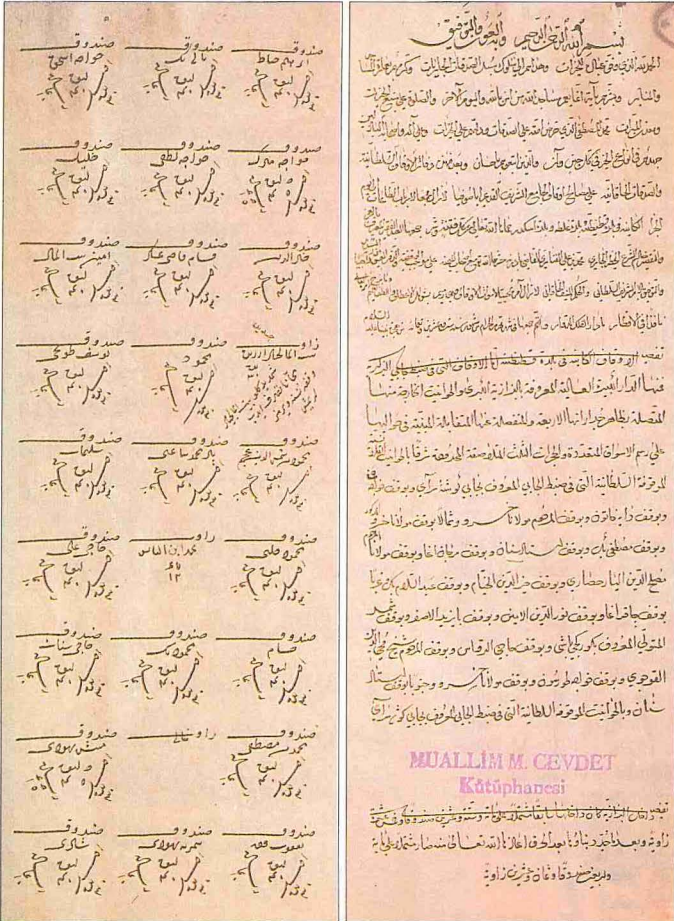
MEHMET İPŞİRLİ

FENÂRİZÂDE MUHYİDDİN MEHMED ŞAH

(ö. 929/1523)

Osmanlı âlimi, kazasker.

883 (1478) yılı civarında doğdu. İlk Osmanlı şeyhülislâmı Molla Fenârî'nin oğlu Yüsun Bâlî'nin torunu, Rumeli Kazaskeri Alâeddin Ali Fenârî'nin oğlu, Şeyhülislâm Muhyiddin Çelebi'nin kardeşidir. Devrin kaynaklarında daha ziyade Şah Çelebi, Mehmed Şah Çelebi adlarıyla anılır. Fenârî ailesine tanınan imtiyaz sebebiyle henüz tahsile başlamadan kendisine 30 akçelik bir görev tahsis edildi. Önce babasından, daha sonra Hatibzâde Muhyiddin Efendi ve Muarrifzâde'den ders görerek kısa sürede akrabaları arasında ön plana çıktı. Bu arada II. Bayezid kendisini 50 akçe ile Bursa Manastır Medresesi'ne tayin etmişti. Daha sonra Semâniye medreselerinden birine geçen Mehmed Şah, Yavuz Sultan Selim zamanında önce Bursa, ardından İstanbul kadısı oldu. 923'te (1517), merkezi Diyarbakır olan ve Suriye ile Mısır'ın fethinden sonra üçüncü kazaskerlik makami

Fenârîzâde Muhyiddin Mehmed Şah'ın Edirne kadısı iken düzenlediği Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri'nin ilk iki sayfası (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 0.64)

olarak kurulup Divân-ı Hümâyün teşkilâtı içine alınan Arap ve Acem kazaskerliğine (Bilâd-i Arab kazaskerliği) getirildi. 924'te (1518) Edirne kadısı, bir yıl sonra Kemalpaşazâde'nin yerine Anadolu, aynı yıl Zeyrekzâde yerine Rumeli kazaskeri oldu ve bu sonuncu görevinde henüz kırk altı yaşında iken vefat etti. Bursa'da atalarının gömülü olduğu mezarlığa defnedildi.

Dönemin kaynaklarında ilmî kudretinden övgüyle bahsedilen ve genç yaşta vefatı büyük bir kayıp olarak nitelendirilen Mehmed Şah'ın, Ayasofya'nın mevcut bütün vakıflarının ayrıntılı sayımını ihtiva eden ve topografik bir eser özelliğini de taşıyan *Ayasofya Vakıfları Tahrir Defteri*'ni düzenlediği bilinmektedir (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Mualim Cevdet, nr. 0.64). Kendisinin çeşitli ilimlere dair kitaplara şerh ve hâşiyeler yazdığı kaynaklarda belirtilmiş, hatta bunları bir araya getirerek Atik Ali Paşa'ya sunduğu ifade edilmişse de kütüphane kayıtlarında bu çalışmaların Fenârî ailesinin hangi ferdine ait olduğu tam olarak tesbit edilememektedir. Ayrıca Mecdî onun iyi bir şair olduğunu söyleyerek şiirlerinden örnekler verir.

BİBLİYOGRAFYA :

Taşköprizâde, *eş-Şekâ'îk*, s. 382-383; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, I, 386-387; Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire*, I, 58-59; *Keşfü'z-zunûn*, I, 893; II, 1248, 1717, 1892, 2022; Leknevî, *el-Fevâ'ü'dü'l-behiyye*, s. 183; *Sicill-i Osmânî*, IV, 34; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XI, 72-73; R. C. Repp, *The Müfti of Istanbul*, Oxford 1986, s. 263-264, 267-268; J. R. Walsh, "Fenârî - zâde", *El²* (İng.), II, 879.

MEHMET İPŞİRLİ

FENER

İstanbul'da
Haliç'in güney sahilinde
tarihî bir semt.

Günümüzde Fatih ilçesi sınırları içinde yer almakta olup Abdi Subaşı, Tahta Minare, Tevkîî Câfer mahallelerini kapsamaktadır. Kuzeyinde Balat, batısında ve güneybatısında Fatih, güneyinde Aya-kapı semtleri bulunmaktadır. Bizans devrinde Petrion mahallesinin tamamını kaplayan Fanarion semtine Haliç surları yönünden, A. Van Millingen'in 1351 tarihli bir belgeye dayanarak Fanari adını taşıdığını kaydettiği bir kapıdan girilmekteydi. Osmanlı devrinde Fener Kapısı olarak anılan bu kapiya bazı XVI. yüzyıl haritalarında Porta Fari ve Porta del Faro

denilmesi, bu bölgede Haliç kıyılarının önemli bir deniz fenerinin bulunduğu işaret etmektedir. Celâl Esat Arseven, Haliç fenerinin Fener Kapısı'nın bulunduğu çıkıntıya rastgeliğini belirtmektedir (*Eski İstanbul*, s. 104). Burada bugün Bulgar Kilisesi diye bilinen Stefan (Sveti) Kilisesi bulunmaktadır.

Günümüze ulaşmayan Haliç surları bu bölgede iki sıra halinde idi. Osmanlı döneminde ilk sıra ile deniz arasında birçok ticarethane, iskele, depo vb. yapılar bulunmaktaydı. Bizans başşehirinin Osmanlılar tarafından fethinin ardından Akdeniz adalarına, Mora'ya, İtalya'ya ve diğer Akdeniz ülkelerine göç eden Bizans'ın soylu ve varlıklı ailelerinden bazıları, XV. yüzyıl sonlarında İstanbul'un vaad ettiği güvenlik ortamına tekrar dönmüş ve Fener'de yerleşmişlerdi. Ancak Fener semti asıl ayırt edici karakterini, XVI. yüzyıl sonunda Ortodoks kilisesi patriklik makamının (o sırada Eflak kapı kâhyalığına ait olduğu için Eflak Konağı adı ile bilinen) bir konağın kilisesine yerleştirilmesiyle kazanmıştır. Daha sonraları patrikhâne ve patrikhâne kilisesi aynı semtte birkaç defa yer değiştirmiş olmakla birlikte Fener'de, semtin bugüne kadar Ortodoks kilisesinin ruhanî liderinin makamı ile birlikte anılmasına yol açacak bir süreklilik sağlanmıştır.

Fener'de İstanbul Ortodoks Rum cemaatinin bu dinî sürekliliğinin yanı sıra bir de sivil sürekliliğinden söz edilebilir. XVII. yüzyılda yaşayan Eremya Çelebi Kömürçüyan, Fener Kapısı'nın iç ve dış taraflarında Rumlar'ın oturduğunu söylemektedir. XVIII. yüzyılda ise sarraf Hovennesyanyan, Fener Kapısı'nın iç tarafında 1797 yılında yeniden yapılmış geniş bir bina olan Rum patrikhânesi, Hagios Ge-

orgios patrikhâne kilisesi etrafında da metropolitlerin evleri olduğunu kaydetmektedir. Gemicilik ve balıkçılık yapan, küçük ticaret, sanat ve zenaatla uğraşan, Pera'da ve Boğaziçi'nde taverna ve meyhâne işleten Egeli ve İstanbullu Rum eşrafin yanı sıra patriğin yanında faaliyette bulunan birçok yarı dinî, yarı bürokrat makam ve memuriyetlere sahip olan, aynı şekilde gemicilik, ticaret, bankerlik ve sarraflık yapan Rum aristokrat aileleri de patrikhânenin etrafında Cibali'den Balat'a kadar uzanan mahallelere yerleşmiş, sahilde gösterişli konaklar ve yalılar inşa ettirmişlerdi. Sık sık renkli yortu kutlamalarına ve ağır başlı dinî törenlere sahne olan Fener çok sayıda meyhâneleriyle de her zaman canlı bir semt olagelmıştır.

Oldukça sık yangın geçirmiş olan Fener'de her yangından sonra yeniden yapılaşma sürecinde mahalleler kurulurken gerçekleştirilen ön planlamalarla, dik açılarla birbirini kesen bir sokak örgüsü ve surların arkasında şehrin en düzenli mahalle dokularından biri oluşmuştur. Sahilde Rum asilzadelerine ait Fener evlerinin günümüze kadar gelebilmiş olan son örnekleri, bu arada Venedik balyosunun evi olarak bilinen yapı, 1985 yılındaki Haliç kıyı şeridini yeniden düzenleme çalışmaları sırasında ortadan kaldırılmıştır. Osmanlı sivil mimarisinin özgün örneklerinden olan bu binalar, İstanbul'un diğer semtlerinde gelişen ahşap mimariye tam bir tezat oluşturan taş yapılarıdır. Kalın duvarlar, iri demir parmaklıklar ardında küçük pencereler, tersine çevrilmiş merdiveni andıran konsollar üzerinde taşınan cumbalar, kemerli kapılar Fener evlerini karakterize eden mimari unsurlardır. Bu evler iki veya üç katlıydı ve her kat bir-

Fener semtinin
Haliç'e doğru
görünüsü -
İstanbul